

*Non vitae, sed scholae discimus
(Příliš často) se neučíme pro život, ale pro školu
Seneca, Ad Lucilium, 65 n. l.*

V románu Daniela Defoea se Robinson Crusoe ocitá sám na opuštěném ostrově. Napřed si musí zajistit potravu. Aby tento problém vyřešil, musí pro sebe objevit taje zemědělství a ochočit si stádo divokých koz. Pak se teprve může začít zabývat tím, po čem opravdu touží: „Moje touha vydat se na pevninu neslábla, ale sílila, i když se vyhlídky zdály nemožné. To mě posléze vedlo k přemýšlení, jestli by nebylo možné vyrobit si kánoe (...), i bez nástrojů, (...) z kmene velkého stromu. To mi připadalo nejen možné, ale dokonce snadné.“ (Defoe, 1919).

Problémy jsou situace bez očividného řešení a máme-li si s nimi poradit, musíme nad nimi přemýšlet; zároveň se při řešení problémů učíme novým věcem. Řešení problému „zahrnuje vstup do situace, obvykle na základě tušení nebo pocitů, experimentální interakce s prostředím, aby se objasnila povaha problému a potenciální řešení,“ tak aby řešitel problému „získal více poznatků (...) o povaze problému a efektivnosti svých strategií“, „přizpůsobil své chování a zahájil další kolo pokusných interakcí s prostředím“ (Raven, 2000, s. 54). (První plán Robinsona Crusoea na únik z ostrova na kánoe se nezdaří, protože, jak sám vysvětluje, „moje myšlenky byly tak upřené k plavbě po moři (v kánoe), že jsem ani jednou nepomyslel na to, jak ji dostanu ze země“.)

Podobně jako Robinson Crusoe, i my řešíme každý den drobné problémy: „Přestal mi fungovat mobil, jak dám vědět přátelům, že se na schůzku opozdím?“; „V téhle zasedací místnosti je tak chladno, dá se těmi vypínači ovládat klimatizace?“; „Neumím místní jazyk a navazující spoj mi letí z jiného letiště ve městě. Jenom doufám, že tam dojedu včas.“

V moderních společnostech lidé po celý život řeší problémy. Změny ve společnosti, životním prostředí a technologiích znamenají rychlý vývoj dostupných poznatků. Dnešní patnáctiletí jsou Robinsoni budoucnosti, která nám zůstává z větší části neznámá. Schopnost přizpůsobit se, učit se, odvaha zkoušet nové věci a neustálá připravenost poučit se z chyb jsou nezbytnými prvky k tomu, aby člověk získal odolnost a dokázal se v nepředvídatelném světě prosadit.

Tato kapitola začíná diskusí o důvodech, proč bylo do šetření PISA zahrnuto samostatné testování schopnosti řešit problémy. Následně představuje, co je nového a charakteristického na přístupu PISA 2012 k hodnocení schopnosti řešit problémy, a popisuje hlavní rozměry koncepčního rámce řešení problémů. Závěrem kapitola představuje testové rozhraní a ukázkové úlohy z počítačového testu.

Proč PISA hodnotí schopnost řešit problémy

Dnešní pracoviště vyžadují lidi, kteří umí řešit nerutinní problémy. Klesá počet pracovníků, ať už v manuálních nebo duševních povoláních, kteří při práci provádějí opakované úkony. Mezinárodní výzkum funkčních gramotností dospělých (PIAAC) například měřil, jak často se lidé v zaměstnání setkávají s novou nebo obtížnou situací, kterou si musí promyslet, než začnou jednat (OECD, 2013a). Ve všech zemích velká většina pracovníků potvrdila, že se alespoň jednou týdně v práci setká s jednoduchými problémy (takovými, které lze vyřešit do 30 minut). Ovšem desetina pracovníků se každý den potýká se složitějšími problémy, které